

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Išdo Tribunolas

Скарбовый Трибунал Великого Княжества Литовского

Fondas Nr. 10
Апыраšas Nr. 1
1667 – 1791 m.

Sudarė Leokadija Olechnovič
2000 m.

Vilnius

Turinys

1. Įvadas	
a) lietuvių kalba	2
b) rusų kalba	4
2. Šaltiniai	6
3. Bylų antraštės	7

IVADAS

1609 m. buvo įsteigtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) Iždo Tribunolas¹, kuris sprendė valstybinių mokesčių nepriemokų, skirtų LDK kariuomenės išlaikymui, išieškojimo bylas. Nuo 1683 m. tribunolui taip pat buvo pavestos nagrinėti bylos dėl ginčų tarp iždo komisarų bei kariškių ir civilių asmenų. Tribunolas posėdžiavo 4 savaites per metus: dvi savaites Vilniuje ir dar dvi savaites Naugarduke arba Minske. Jį sudarė pirmininkas, teisėjai ir instigatorius. Teisėjus rinko seimas. Tribunolo raštinę tvarkė pilies teismo, o nuo 1726 metų – žemės teismo raštininkai, todėl ir į šių teismų aktų knygas buvo įrašomi visi iždo tribunolo nutarimai. Vaznys skelbdavo besibylinėjančioms pusėms tribunolo nuosprendžius ir buvo atsakingas už jų vykdymą.

LDK iždo tribunolas veikė iki 1764 m. Jo veiklos sritį perėmė LDK iždo komisija², kuri vykdė teismo ir administracinės įstaigos funkcijas. Šios funkcijos buvo žymiai išplestos. LDK iždo komisija, be mokesčių rinkimo ir nepriemokų išieškojimo, sprendė bylas tarp kariškių ir civilių asmenų; vykdė matavimo prietaisų ir įplaukų, gaunamų iš muitinių, priežiūrą; užsiėmė upių vagų valymu, tiltų statyba ir t. t. Be to, komisija sudarinėjo sąmatas kariuomenės reikalams, tvarkė žydų migraciją.

Per metus vykdavo dvi LDK iždo komisijos kadencijos (sesijos), kurios trukdavo po šešias savaites. Pirmoji kadencija prasidėdavo nuo sausio 2 d., o antroji nuo birželio 1 d. Iždo komisija sudarė du senato renkami komisarai ir septyni bajorų luomo atstovai.

LDK įstaigų dokumentams yra sudaryti 1872 m. N. Gorbačevskio ir 1906 m. I. Sprogio senųjų aktų katalogai, kurie, nepaisant kai kurių trūkumų, iki šio laiko intensyviai naudojami tyrinėtojų.

Kiekvienos LDK įstaigos dokumentai archyvo apskaitoje turi savo fondo numerį. Pirmam šių fondų apyrašui priklauso visos N. Gorbačevskio ir I. Sprogio senųjų aktų kataloguose nurodytos bylos. Antri apyrašai sudaryti archyvo darbuotojų 7-ajame dešimtmetyje iš dokumentų pabirų. Trečias kiekvienos LDK įstaigos fondo apyrašas buvo sudaromas iš bylų, esančių papildomame N. Gorbačevskio kataloge.

Šiuolaikiniai dokumentų mokslinio tvarkymo ir tobulinimo uždaviniai, N. Gorbačevskio ir I. Sprogio katalogų trūkumai ir neišbaigtumas paskatino imtis naujo senųjų aktų tyrinėjimo. Pirmas etapas – tai LDK įstaigų fondų atskirų apyrašų kūrimas.

LDK iždo tribunolo fondas turi du apyrašus. Antras apyrašas sudarytas 1983 m. Jame yra 3 saugojimo vienetai. Tai dokumentų fragmentai, surastį aprašinėjant giminių fondus ir pabiras. Dokumentų chronologinės ribos 1712 – 1727 m. 1750

Pirmą apyrašą sudaro bylos pagal I. Sprogio katalogą Nr. 2410 – 2449. Iš 40 ten nurodytų bylų, kurių dokumentų chronologinės ribos 1640 – 1791 m., pagal paskutinį atliktą bylų kiekio patikrinimą (1983 04 01 pažyma) faktiškai yra 37 saugojimo vienetai. Patikrinimo metu nustatyta, kad trūksta 3 bylų: Nr. 2410, 2412, 2417. Jos buvo išbrauktos iš archyvo apskaitos, kaip nerastos paieškos metu.

Visos 37 aprašytos bylos, priklausančios pirmam apyrašui – tai aktų ir dekretų (nuosprendžių) knygos. Dekretai buvo įvairių tipų. Galutiniai teismo nuosprendžiai (dekreta ocywiste) būdavo skelbiami dalyvaujant teismo posėdyje abiems besibylinėjančioms pusėms. Kontumaciniai nuosprendžiai (dekreta kontumacyjne) skelbiami, kai viena iš pusių neatvykdavo į teismą, ir remisiniai nuosprendžiai (dekreta remisyjne), kai bylos sprendimas buvo atidedamas papildomam nagrinėjimui. Be to, aktų knygose yra karališkųjų privilegijų, pripažinimo ar išsižadėjimo teisių į nuosavybę pripažinimų, asekuracinių aktų ir kt. Aprašinėjant bylas, buvo tikrinama fondinė priklausomybė, dokumentų chronologinės ribos, sudarinėjamos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis. Kartu buvo atliekamas naujas bylų šifravimas. Naujame bylų

¹ Vol. leg., TOM VI, l. 489.

² Vol. leg., TOM VI, l. 486 – 487.

signatūros antspaude kartu su fondo, apyrašo ir bylos numeriais šalia nurodomi ir N. Gorbačevskio ir I. Sprogio katalogų bylų numeriai. Jie palikti, nes yra plačiai paplitę mokslinėje apyvartoje.

Vienas iš N. Gorbačevskio ir I. Sprogio katalogų trūkumų yra neteisingas fondinės priklausomybės nustatymas. Šiuo atveju išdo tribunolo fonde bylos Nr. 2441 – 2449 chronologijos atžvilgiu priklauso išdo komisijai. Nepaisant to, dėl daugkartinio panaudojimo jos nebus perkeliamos į išdo komisijos fondą.

Antrame senųjų aktų mokslinio-informacinio aparato tobulinimo etape bus sudarinėjamos vietovardžių, asmenvardžių ir tematinės-dalykinės rodyklės.

Fondo Nr. 10 "LDK Išdo Tribunolo" bylos yra lenkų kalba. Bylos gerame stovyje, įrištos. Visose knygose yra dokumentų rejestrai, kurie pagreitina informacijos paieškas.

ВВЕДЕНИЕ

Скарбовый Трибунал Великого Княжества Литовского (далее ВЛК) учрежден в 1609 г.¹ Для расследования дел о взыскании казённых недоимок, которые в основном шли на содержание войска. С 1683 г. на него были возложены обязанности ведения судебных дел по решению всех споров и обид между казёнными комиссарами с военными и гражданскими лицами. Заседал Трибунал 4 недели в году: 2 недели в Вильне и 2 недели в Минске или Новогрудке. Состоял из председателя, судей и инстигатора. Судей избирал сейм, писарем Трибунала был писарь городского суда, а с 1726 года – земского суда. Поэтому в акты и декретовые книги этих судов вносились все постановления и решения Скарбового Трибунала. Ознакомление с судебным решением возлагалось на воевод.

Действовал Скарбовый Трибунал до 1764 г. После его упразднения все дела, которые он рассматривал, предписано вести Скарбовой Комиссии². Она исполняла функции судебного и административного учреждения. По сравнению со Скарбовым Трибуналом, они намного расширились. Комиссия, кроме решения вопросов сбора налогов и недоимок, решала споры между военными и гражданскими лицами, между купцами и шляхтой, контролировала меры и веса, сбор налогов с таможен, ведала вопросами очистки речных русел, строительством мостов, составляла сметы на содержание войск, контролировала миграцию евреев.

Для ведения судебных дел в течении года назначались две каденции по 6 недель каждая. Первая со 2-го января, а вторая с 1-го июня, на которых комиссия эта должна была обсуждать все вопросы, касающиеся доходов казны. Состояла комиссия из двух комиссаров, назначаемых Сенатом, и семи представителей дворян.

Документы учреждений ВКЛ в основном описаны в каталогах Н. Горбачевского (изд. 1872 г.) и И. Спрогиса (изд. 1906 г.) и, несмотря на некоторые недостатки этих каталогов, до сегодняшнего дня используются исследователями комплекса документов Древние Акты.

По архивному учёту документы каждого учреждения ВКЛ имеют свой номер фонда и описи под № 1. Описи под № 2 были созданы сотрудниками архива в 70-х годах при обработке россыпи. А описи под № 3 – из документов, проходящих по дополнительному каталогу Н. Горбачевского.

Современные задачи научной обработки документов, незавершённость и недостатки каталогов Н. Горбачевского и И. Спрогиса явились стимулом для нового исследования Древних Актов. На первом этапе работы создаются отдельные описи к фондам учреждений ВКЛ, проходящим по каталогам Н. Горбачевского и И. Спрогиса.

По листу фонда Скарбового Трибунала числится 2 описи. Опись 2-ая составлена в 1983 г., 3 ед. хр. за 1712 – 1727 гг. Это фрагменты документов, обнаруженные при обработке россыпи и родовых фондов.

Опись № 1 составляют дела, описанные в каталоге И. Спрогиса под №№ 2410 – 2449 в количестве 40 ед. хр. за 1640 – 1791 гг. По результатам последней проверки наличия (справка от 01 04 1983), в наличии оказалось 37 ед. хр. Розыск отсутствующих 3-х дел №№ 2410, 2412, 2417 положительных результатов не дал. Данные дела были сняты с учёта архива.

Все 37 дел, описанных в описи № 1 – это акты и декретовые книги. Они содержат в себе судебные определения по разным делам. Определения эти были или окончательные (*dekrety oczywiste*), когда суд произносил свой приговор в присутствии

¹ Vol. leg., том VI, л. 489.

² Vol. leg., том VI, л. 486 – 487.

тяжущихся сторон, или так называемые контумационные (dekreta kontumacyjne), заочные, когда одна из тяжущихся сторон не явилась в суд, и ремисийные (dekreta remisijne), когда дела отлагались до следующего рассмотрения, а также акты привилегий, дарственных записей, акты на признание права собственности, отречения и раздела имущества, ассурации и пр.

При описании дел уточнялась фондовая принадлежность, крайние даты, составлялись заголовки на литовском и русском языках, проводилась перешифровка дел, где, наряду с номером фонда, описи и дела, указываются номера по каталогам Н. Горбачевского и И. Спрогиса. Это делается потому, что документы комплекса Древних Актов использовались историками неоднократно под этими номерами.

Одним из недостатков каталогов Н. Горбачевского и И. Спрогиса является неправильное определение фондовой принадлежности. В данном случае, в немногочисленном фонде Скарбового Трибунала дела под №№ 2441 – 2449 по хронологии принадлежат фонду Скарбовой Комиссии ВКЛ. Но поскольку дела эти многократно использованы, они не будут переводиться в фонд Скарбовой Комиссии.

На II этапе усовершенствования научно-справочного аппарата к Древним Актам и делам Скарбового Трибунала будут составляться географические, именные и предметно-тематические указатели.

ŠALTINIAI

1. Lietuvos centrinio valstybinio archyvo fondų žinynas / red. D. Butėnas – Vilnius, p. 23 v.
2. Горбачевский Н. Каталог Древним Актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской. – Вильна, 1872 г. Предисловие XIV, p. 74 – 75.
3. Описи документов Виленского Центрального Архива Древних Актовых книг /сост. И. Спрогис – Вильна, 1929 г. Р. 77 – 78.
4. Butėnas D. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII – XVIII a. – Vilnius, 1997 m.
5. Mienicki R. Archivum Akt Dawnych w Wilnie – Warszawa, 1923 r.